

KANTİTATİF GENETİK

Giriş

- Bu bölümde genetik etkileşim gösteren bazı örnekler tartışılacaktır.
- Süreklilik gösteren özellikler çoğunlukla iki ya da daha fazla gen tarafından kontrol edilirler.
- Bu genler, fenotipe, kantitatif olarak tanımlanabilen ilave bir katkı sağlarlar.

Kantitatif zelliklerin çalışılması

- 18. ve 19. yüzyılda genetikçiler sürekli derecelenme gösteren fenotipik özellikler çalışmışlardır.
- Sir Francis Galton tatlı bezelyelerin çaplarını ölçmüştür.
- Büyük bezelyeler ile kk bezelyeleri çaprazlamış ve F_1 soyunda orta çaplı bezelyeler elde etmiştir.

Kantitatif özelliklerin çalışılması

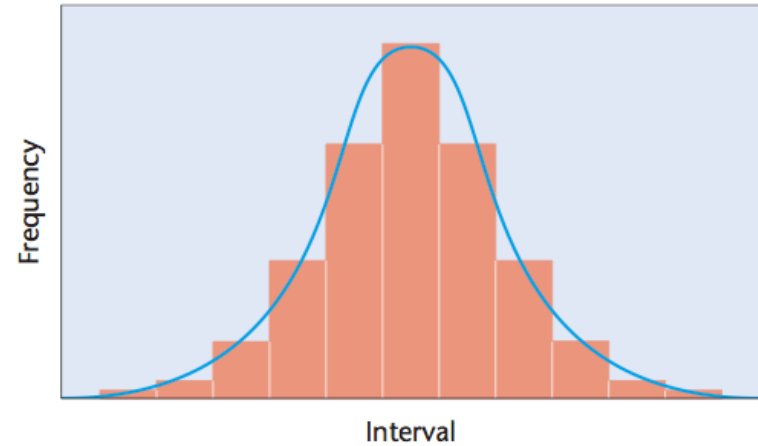
- F₂ soyunda ise bezelyelerin boyları çeşitlilik göstermiştir.
- Yavru bireyler arasında atasal bireyler ortaya çıktığı gibi, bu iki ölçü arasında çeşitli büyüklüklere sahip bireyler de oluşmuştur.
- F₁ soyları, ebeveynlerin fenotiplerini içeren bir ara karışımdır.

Kantitatif zelliklerin çalışılması

- F₂ soyları ise boyut, yükseklik, ağırlık ve renk gibi özellikler açısından sürekli fenotipik çeşitlilik göstermektedir.
- Süreklilik arz eden fenotipik karakterlerin kalıtımını açıklayan alana kantitatif genetik adı verilir.

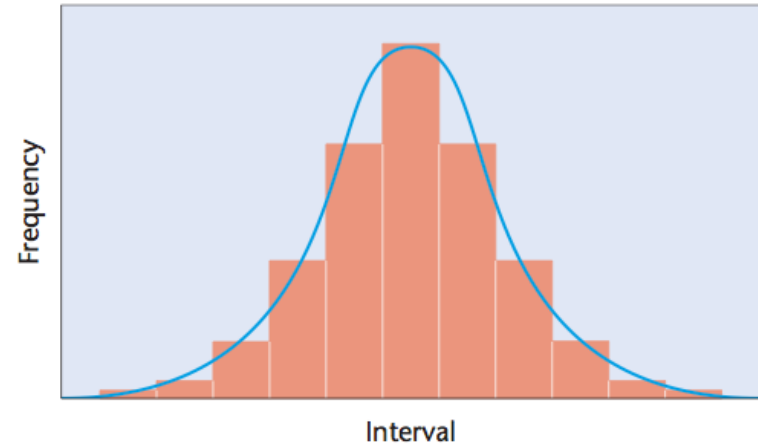
Tütün bitkisinin çaprazlanması

- Galton gibi, Josef Gottlieb Kölreuter de çaprazlama sonucu ara fenotipler ile karşılaşmıştır.
- Kölreuter, uzun ve bodur *Nicotiana longifolia* (tütün) bitkilerini çaprazlamıştır.
- F₁ bitkileri orta boylu olmuştur.
- F₂ bitkileri ise atasal fenotipin yanı sıra ara fenotipler de içermiştir.

Tütün bitkisinin çaprazlanması

- F₂'de boy uzunluğu bakımından süreklilik arz eder bir çeşitlilik gözlenmektedir.
- Ortaya çıkan F₂ bitkileri, boyları açısından grafiğe yansıtıldığında çan eğrisi şeklinde bir histogram oluşmaktadır.

Diğer kantitatif karakterler

- 20. yũzyılın başında genetikçiler başka kantitatif karakterler de tespit etmişlerdir:
  - İnsanlarda boy ve vũcut yapısı
  - Baklada tohum bũyũklũđũ
  - Buğdayda tane rengi
  - Mısırdaki tohum sayısı ve koçan uzunluğu

Çoklu faktör (çoklu gen) hipotezi

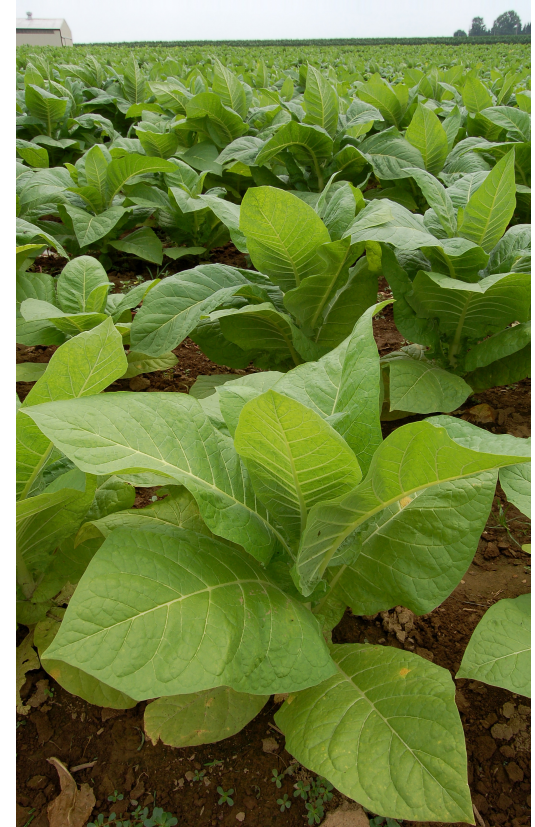
- Sürekli çeşitliliğin Mendel kurallarına uyup uymadığı uzun süre tartışma konusu olmuştur.
- William Bateson ve Gundy Yule, gözlenen özellikler için çok sayıda faktör ya da genin sürekli çeşitliliğe neden olduğunu ileri sürmüşlerdir.
- Bu öneri çoklu faktör ya da çoklu gen hipotezi olarak adlandırılır.

Çoklu faktör (çoklu gen) hipotezi

- Bu görüşe göre birçok faktör ya da gen kümülatif ya da kantitatif olarak fenotipe katkıda bulunmaktadır.
- Ancak diğeri bazı genetikçiler de, birim faktörlerin, atasal fenotipik karakterlerin karışımına bir katkısının olmadığını ileri sürerek bu hipotezi reddetmişlerdir.

1920-Edward M. East

- 1920'lerde birkaç önemli deneyin sonuçları, bu tartışmaya büyük oranda açıklık getirmiştir.
- Edward M. East, tütün bitkisinin iki soyu arasında çaprazlama yapmıştır.
- Farklı taç yaprak uzunluğuna sahip iki *Nicotiana* soyu arasında yaptığı çaprazlamalarda F_1 , F_2 ve F_3 soylarına ait sonuçları kaydetmiştir.

1920-Edward M. East

- Çaprazlama öncesinde A soyunun taç yaprak uzunluğu 37-43 mm arasında iken, B soyununkiler ise 91-97 mm arasındadır.
- F₁ soyunda oluşan bireylerin taç yaprak uzunlukları 61-67 mm arasında olmuştur.
- F₂ neslinde ise ta yaprak uzunlukları 52-82 mm arasında olmuştur.

1920-Edward M. East

- F₃ soyunda ise taç yaprak uzunlukları aşağıdaki gibi olmuştur.
  - F₃ (F₂ x F₂) (58 mm x 58 mm) = 43-64 mm
  - F₃ (F₂ x F₂) (70 mm x 70 mm) = 61-76 mm
  - F₃ (F₂ x F₂) (82 mm x 82 mm) = 64-88 mm

1920-Edward M. East

- Taç yaprak uzunluğundaki çeşitlilik ilk bakışta süreklı gibi görünmektedir.
- Ancak üç bağımsız F₃ çaprazında gözleendiği gibi, farklı fenotipik sınıfların dağılımı ile sonuçlanmaktadır.
- Bu bulgu, özelliklerin ifadesinde ortaya çıkan önemli sapmaları açıklamak için ileri sürülen çoklu faktör hipotezinin anahtarı niteliğindedir.

Çoku faktör hipotezinin temel maddeleri

- 1. Sürekli çeşitlilik gösteren karakterler; ölçme, tartma, sayma vb şekilde kantitatif olarak saptanabilir.
- 2. Genom boyunca yer alan iki ya da daha fazla gen çifti, fenotip üzerine eklemeli yolla katkıda bulunabilir. Bu tip kalıtıma genellikle poligenik (çok genli) kalıtım denir.

Çoku faktör hipotezinin temel maddeleri

- 3. Her bir gen lokusunda;
  - Fenotip miktarını ayarlayan eklemeli alleller
  - Fenotipe katkıda bulunmayan eklemeli olmayan alleller bulunur.

- 4. Her bir eklemeli allelin fenotip üzerindeki toplam etkisi, diğer gen bölgelerindeki tüm eklemeli allellerin etkilerine hemen hemen eşittir.

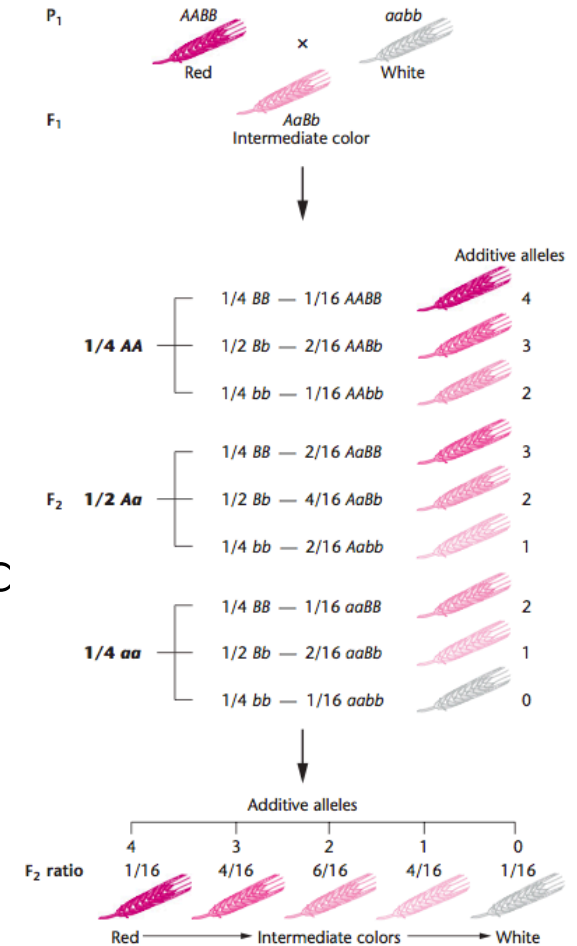

Çoku faktör hipotezinin temel maddeleri

- 5. Tek bir karakteri kontrol eden genlerin hepsi birlikte önemli oranda fenotipik çeşitliliğin meydana gelmesinden sorumludur.
- 6. Poligenik özelliklerin analizi, bir organizma popülasyonunda çok sayıda oğul dölün çalışılmasını gerektirir.

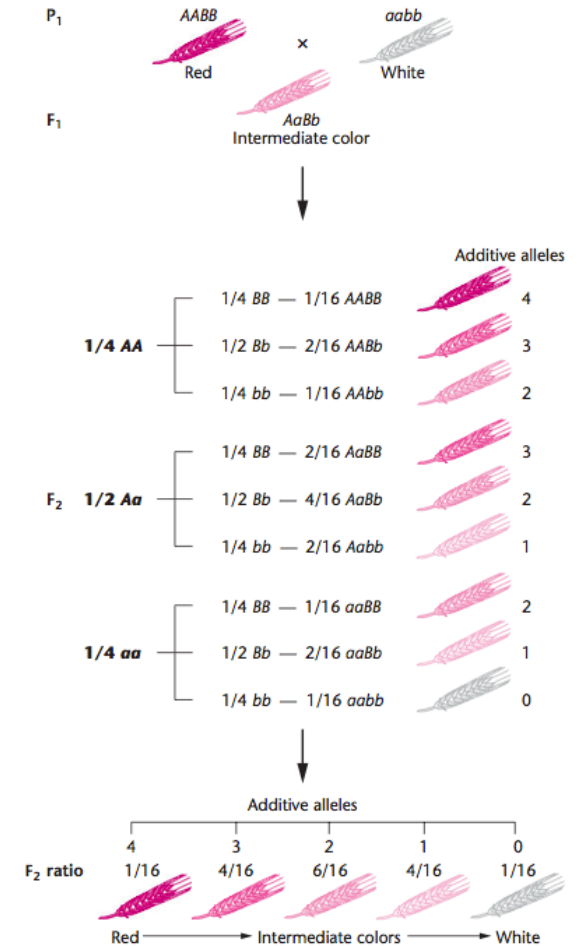
Buğdayda tane rengi

- 20. yüzyılın başlarında Herman Nilsson-Ehles, buğday tane rengi ile ilgili deneyler yapmıştır.
- Deney setinde kırmızı ve beyaz taneli buğdayları çaprazlamıştır.
- F_1 dölü ara renkli tanelerin oluşmasıyla sonuçlanmıştır.
- F_2 'de bitkilerin yaklaşık 15/16'sı kırmızı taneli iken, 1/16'sı beyaz tanelidir.

Buğdayda tane rengi

- F₂ bireyleri dikkatle incelendiğinde tane renklerinin kırmızının dört farklı tonuna ayrılacağı görülmektedir.
- P₁'de her iki ebeveyn de homozigottur.
- Kırmızı ebeveyn sadece eklemeli allelleri içerirken, beyaz ebeveyn ise sadece eklemeli olmayan allelleri içerir.
- Eklemeli alleller baskın özellikte olduğu için büyük harfle gösterilir.

Çoklu gen (poligen) sayısının hesaplanması

- Herhangi bir fenotipin ortaya çıkmasından sorumlu gen sayısını hesaplamak mümkündür.
- Bunun için Nilsson-Ehles'in buğday çaprazlamasına geri dönelim.
- F_2 çaprazlaması sonucunda 9 farklı fenotip ortaya çıkmıştı.

Çoklu gen (poligen) sayısının hesaplanması

- Dikkat edilecek olursa bu 9 farklı fenotipten iki tanesi P_1 kuşağındaki ebeveynlerin aynisidir.
- Bu bilginin ışığında, herhangi bir fenotipik karakterin ortaya çıkmasından sorumlu gen sayısı aşağıdaki formül ile hesaplanabilir.

$$1/4^n = \text{Atasal fenotipe sahip } F_2 \text{ bireyi oranı}$$

Çoklu gen (poligen) sayısının hesaplanması

- Nilsson-Ehles'in buğday taneleri ile yaptığı F_2 çaprazlamasında atasal fenotipe sahip bireylerden herhangi herhangi birinin (kırmızı veya beyaz) tüm bireylere oranı $1/16$ 'dir.

- Bu rakamı formüle yerine koyarsak;

$$1/4^n = 1/16 \rightarrow n = 2$$

- Bu örnekte, buğday tane renginin ortaya çıkmasından sorumlu gen sayısı $n = 2$ 'dir.

Çoklu gen kontrolünün önemi

- Poligenik kontrol, hayvan ıslahı ve ziraatte birçok önemli kalıtsal özelliğin kalıtım şeklini belirlediği için önemlidir.
- Aşağıdaki fenotipik özelliklerin poligenik kontrol altında olduğu düşünülmektedir:
  - Hayvanlarda boy uzunluğu, ağırlık ve fiziksel yapı
  - Ekinde tane verimi ve büyüklük
  - Sığırlarda et ve süt verimi
  - Tavuklarda yumurta verimi

İnsan genetiğinde poligenik kalıtım

- Poligeni kalıtım insan genetiğinin de önemli bir parçasıdır.
- İnsanlarda;
  - Deri pigmentasyonu
  - Zeka
  - Şişmanlık
  - Bazı hastalıklara eğilimpoligenik kontrol altındadır.

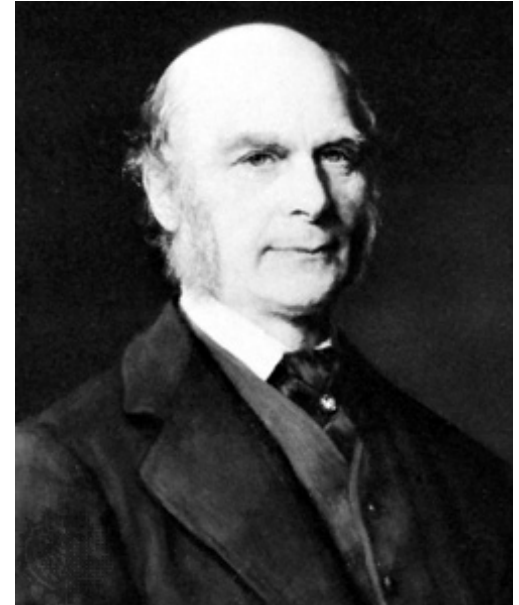

Poligenik zellikler istatistiksel analizlerle değerlendirilir

- Poligenik zelliklerin analizi birçok çaprazlama sonucu ortaya çıkan çok sayıdaki nesilden elde edilen verilerin kantitatif ölçümlerinin yapılmasını gerektirir.
- Sonuçlar çoğunlukla an eğrisi şeklinde bir dağılım gösteren frekans eğrileri ile ifade edilir.
- Verilerin deneysel geçerliliğini ölçmek için genetikçiler istatistiksel teknikler kullanır.

Galton-Biyometri

- İstatistiksel analizlerin önemi ilk defa 20. yüzyıl başlarında Galton tarafından ortaya konulmuştur.
- Galton'un çabaları, biyoloji çalışmalarına istatistiksel bir yaklaşım gösteren biyometri adlı alanı ortaya çıkarmıştır.

İstatistiksel analizlerin üç amacı vardır:

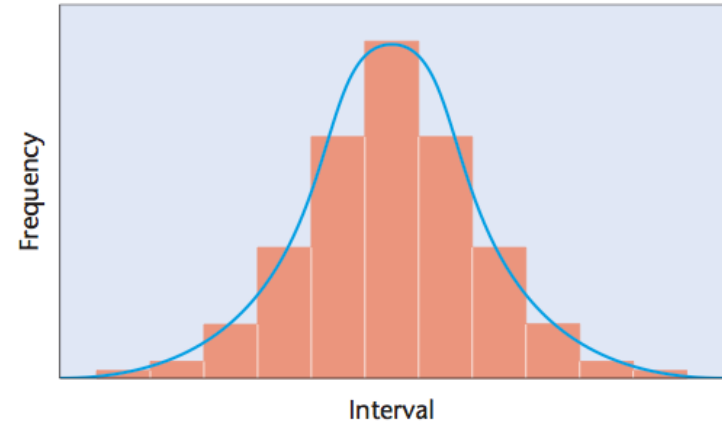
- Veriler, örneğin tanımlayıcı özetini sağlamak için matematiksel olarak azaltılabilir.
- Küçük fakat rastgele seçilen veriler, daha büyük gruplar hakkındaki bilgilerin yorumlanması için kullanılabilir.
- İki ya da daha fazla sayıdaki deneyden elde edilen veriler, farklı populasyonlar arasında karşılaştırma yapmak için değerlendirilebilir.

İstatistiksel analiz türleri

- Ortalama
- Varyans (değişkenlik)
- Standart sapma
- Ortalamamanın standart hatası

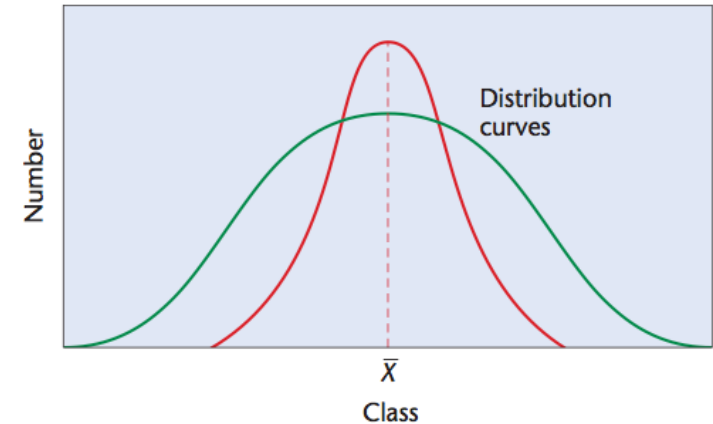
Ortalama

- İki fenotipe ait ölçümlerin dağılımı, merkezi bir değer etrafında toplanma eğilimindedir.
- Bu toplanmaya merkezi eğilim denir.
- Ölçümlerden elde edilen sonuçların, ölçüm sayısına bölünmesi sonucu elde edilen değere de ortalama adı verilir.

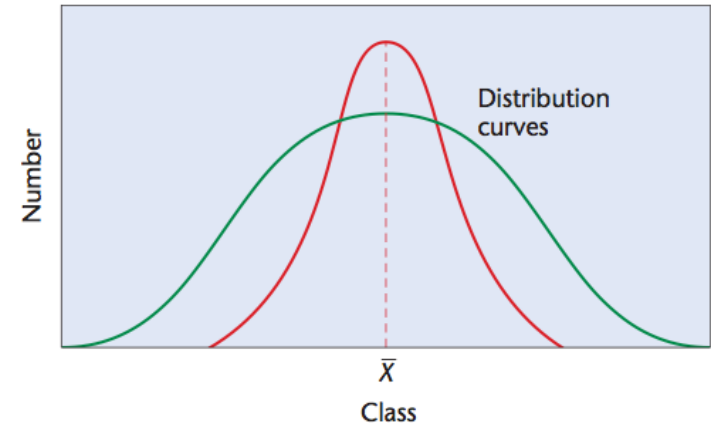
Varyans (değişkenlik)

- Hatırlayacak olursanız gerek farklı taç yaprak uzunluğuna sahip *Nicotiana* aprazları, gerekse buğday tane rengi aprazları sonucunda elde edilen değerlerin,
- Ortalamanın her iki yanındaki dağılımı ve aralığı, dağılım eğrisinin Şeklini belirler.

Varyans (değişkenlik)

- Bu dağılım içindeki değerlerin ortalamadan ayrılma derecesine varyans (s^2) denir.
- Varyans, büyük popülasyonlardaki çeşitliliğin tahmin edilmesinde kullanılır.

Standart sapma

- Varyans, kare ile ifade edilen bir değerdir ve birimi de karedir.
- Ölçümlerin orijinal birimlerinin ortalama etrafındaki çeşitliliğini ifade etmek için varyansın karekökünün hesaplanması gerekir.
- Varyansın kareköküne standart sapma adı verilir.

$$SS = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{n-1}}$$

Ortalamanın standart hatası

- Aynı popülasyondan çekilen diğer benzer örneklerin ortalamalarının ne kadar değiştiğini tahmin etmek için ortalamanın standart hatası kullanılır.

$$\hat{\sigma}_{(\mu_y / X=x_0)} = S_e \sqrt{\left(\frac{1}{n} + \frac{(x_0 - \bar{x})^2}{\sum x^2 - \frac{(\sum x)^2}{n}} \right)}$$

Genlerin fenotip üzerine etkisini tartışalım !

- Genetik çeşitliliğin temelinde çevresel etkilerin payının daha az olduğu düşünülür.
- Fenotipin ortaya çıkışı genellikle genetik faktörlere bağlanır.
- Bazı durumlarda çevre, populasyon içindeki fenotipik çeşitlilik üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

Genlerin fenotip üzerine etkisini tartışalım !

- Çevrenin etkisi dikkate alınmak koşulu ile genotipin fenotipik çeşitlilik üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik aşağıdaki tanımlar ortaya atılmıştır:
  - Geniş anlamlı kalıtılabilirlik
  - Dar anlamlı kalıtılabilirlik
  - Yapay seğılim

Geniş anlamı kalıtılabilirlik

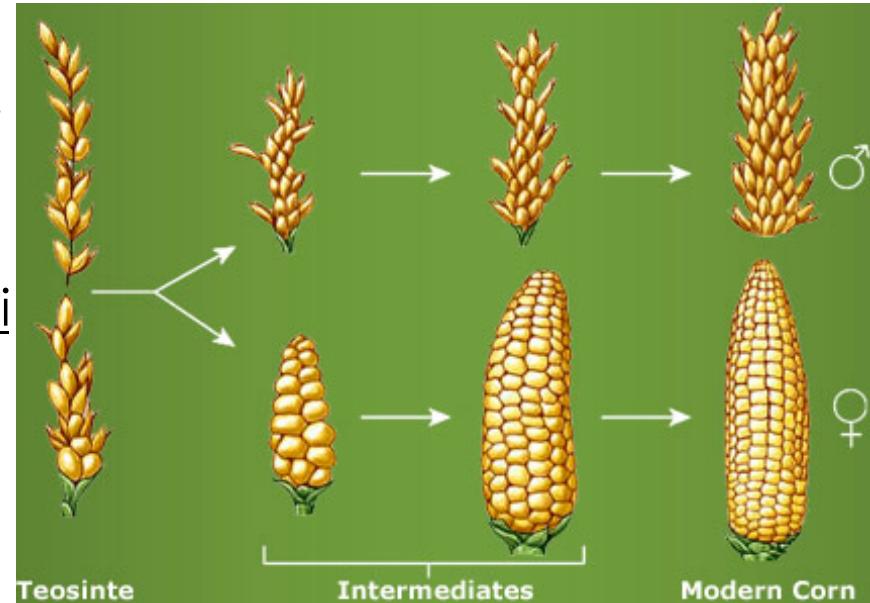
- Sabit bir çevrede yetişmiş iki farklı arı döl arasındaki farklılıklar daha çok genetik faktörlere bağlanır.
- Farklı çevre koşulları altında yetişmiş olan aynı arı dölün üyeleri içindeki farklılıklar ise daha çok çevresel kaynaklıdır.
- Çevresel faktörlere karşı genetik faktörlerin göreceli önemi, kalıtılabilirlik indeksinin (H^2) test edilmesiyle ölçülebilir.
- H^2 aynı zamanda geniş anlamı kalıtılabilirlik olarak da bilinir.

Dar anlamalı kalıtılabilirlik

- Geniş anlamalı kalıtılabilirlik genetik çeşitliliğin tüm formlarını dikkate almaktadır.
- Dolayısıyla kantitatif özelliklerin seçiminde geniş anlamalı kalıtılabilirlik tahminleri çok doğru sonuçlar vermez.
- Bu nedenle kantitatif özelliklerin seçiminde dar anlamalı kalıtılabilirlik üretilmiştir.

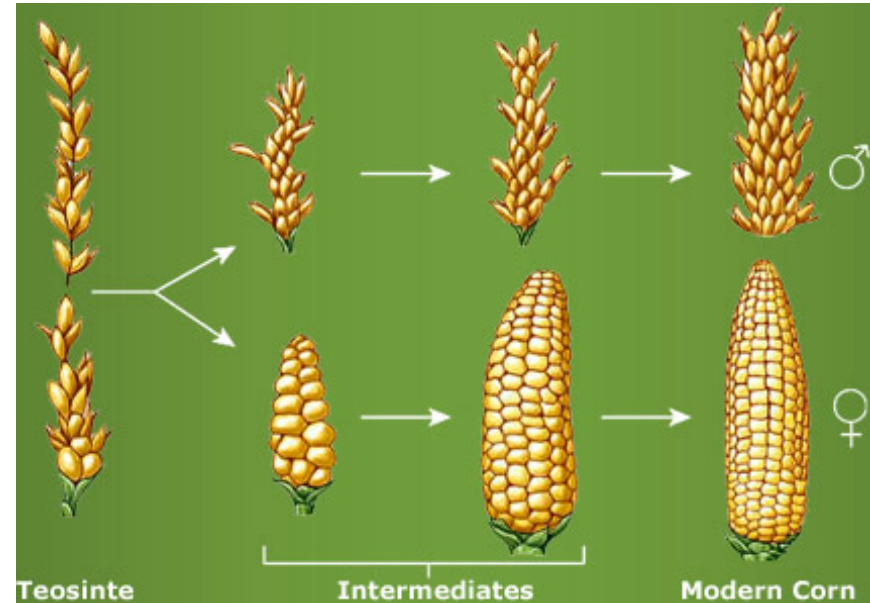
Yapay seçilim

- Heterojen bir popülasyondan, özel bir organizma grubunun ileriye yönelik ıslah amacıyla seçilme işlemidir.
- Mısır bitkisinin yapay seçilimi ABD'nin Illinois eyaletinde Devlet Tarım Laboratuvarında halen yapılmaktadır.
- 1896'dan beri mısır hem yüksek hem de düşük yağ içeriği nedeniyle seçilmiştir.

Yapay seçilim

- 76 nesil sonra seçilim, yüksek yağ içeriği ile sonuçlanmıştır.
- Önceden tahmin edilerek yürütülen başarılı seçilimle, çok sayıda bitkinin yüksek oranda yağ üretimine katkısı olan eklemeli allelleri kazanması sağlanmıştır.

İkizler: İnsanlarda kalıtılabilirliğin incelenmesi

- Geleneksel kalıtım çalışmaları insanlarda ahlaki nedenlerle mümkün değildir.
- Ancak ikizler, evre ve kalıtımın etkilerinin çalışılması için oldukça uygundur.

Monozigotik ikizler

- Özdeş ikizler olarak da bilinirler.
- Döllenmeyi takiben tek bir yumurtanın bölünmesinden meydana gelirler.
- Genotipik yapıları bakımından tamamen aynıdırlar.
- Her ne kadar ikizlerin büyük çoğunluğu birarada yetiştirilip benzer çevresel şartlara maruz kalsa da, birbirlerinden ayrılıp farklı şartlarda büyütölmüş olan ikizler de bulunmaktadır.

Monozigotik ikizler

- Bu durumda herhangi bir özellik için ortalama benzerlikler ve farklılıklar araştırılabilir.
- Farklı çevresel koşullar altında benzer kalan özellikler, güçlü genetik yapılardan kaynaklanmaktadır.

Dizigotik ikizler

- İki ayrı döllenme olayı sonucuna meydana gelen ikizlerdir.
- Ayrı yumurta ikizleri olarak da bilinirler.
- Dizigotik ikizler, genetik olarak genlerinin yarısını (ortalama) paylaşan herhangi iki kardeşten daha benzer değildir.

Konkordans (uygunluk)

- Benzer çevrede yetişen ikiz çiftlerde fenotipin ifadenin uygunluk değeri (konkordans) ölçülebilir.
- Saptanan herhangi bir özellik bireylerin ikisinde de ifade oluyor ya da olmuyor ise, ikizlerin o özellik açısından konkordant olduğu söylenir.

Konkordans (uygunluk)

- Eğer ikizlerden biri söz konusu özelliği gösterir, diğeri göstermez ise, çiftlerin uygun olmadığı (diskonkordant) söylenir.
- Eğer uygunluk değeri monozigotik ikizlerde % 90-100 seviyesinde ise, özelliğin görülmesinde genetik katkının büyük rol oynadığı düşünülebilir.

Kantitatif genler haritalanabilir

- Kantitatif özellikler çok sayıda gen bölgesinden etkilenmektedir.
- Genetikçiler bu genlerin, genom içerisinde nerede olduklarını bilmek isterler.
- Bu genler tek bir kromozom üzerinde mi, yoksa genom boyunca birçok kromozom üzerinde dağılmış olarak mı bulunmaktadır?

Kantitatif genler haritalanabilir

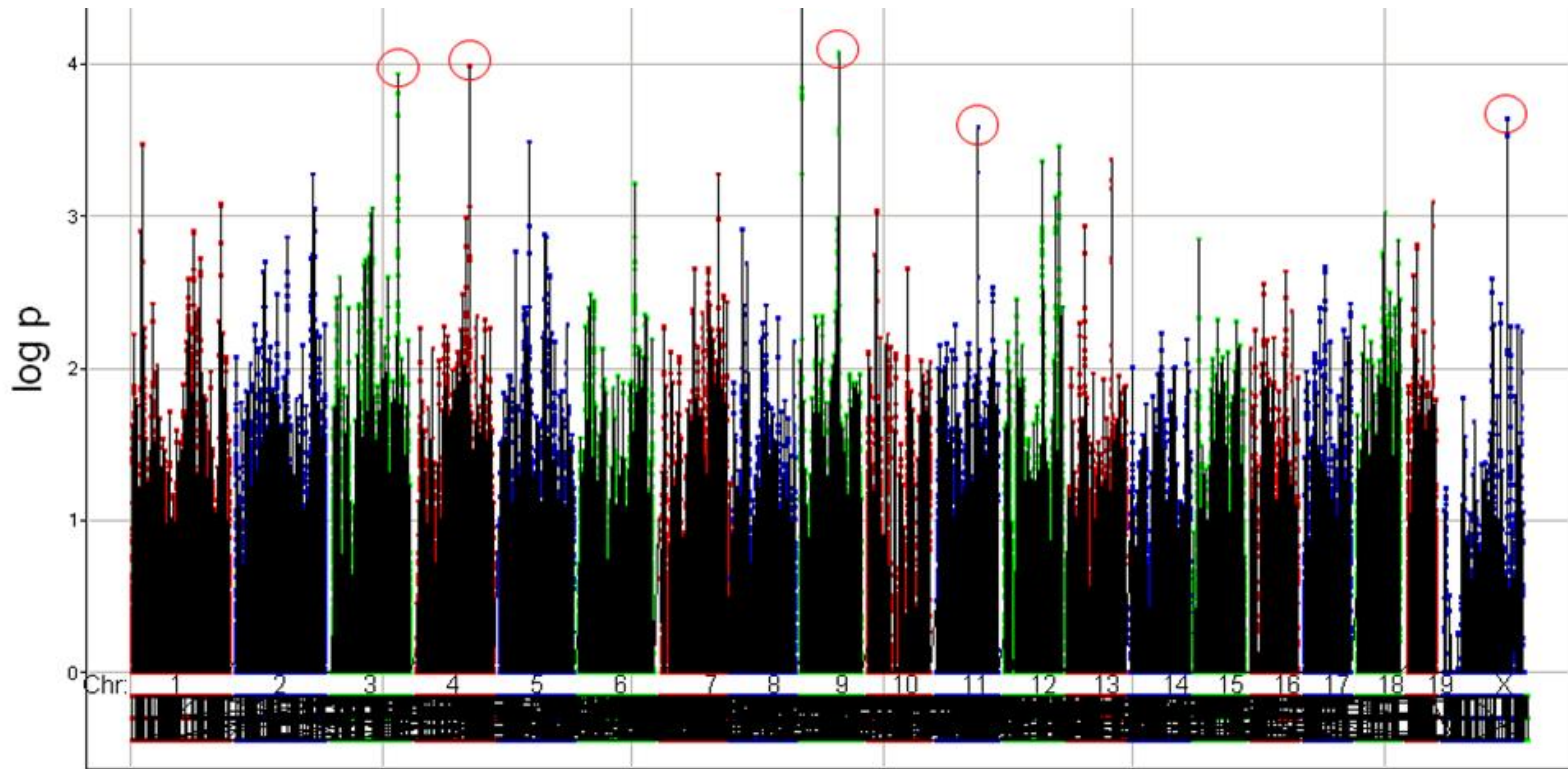
- Genlerin genom içindeki yerleşimi ya da haritası, organizmaların genetik yapılarının belirlenmesinde önemli rol oynar.
- İlk yaklaşım, özel bir kromozom ya da kromozomlar üzerinde kantitatif özellikleri kontrol eden genlerin yerlerini bulmaktır.
- Bu genlerin bulunduğu bölgelere kantitatif özellik lokusları (quantitative trait loci-QTLS) adı verilir.

Kantitatif genler haritalanabilir

- QTL'lerin saptanmasında restriksiyon fragment uzunluk polimorfizmi (RFLP) tekniğinden faydalanılmaktadır.
- Bu tekniğe daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

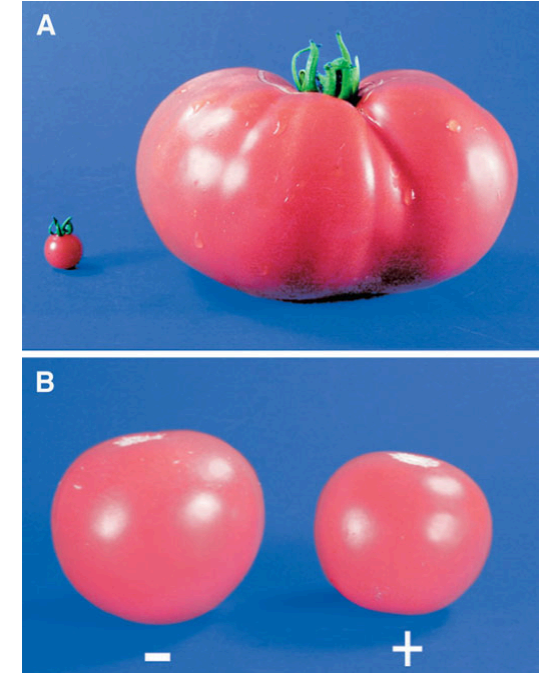

Kantitatif genler haritalanabilir

RFLP ile domateste kantitatif gen haritalama

- RFLP analizi domateste; meyve ağırlığı, çözünebilir katı maddeler ve asidite ile ilgili QTL'lerin haritalanmasını sağlamıştır.
- Bu analiz sonucunda;
  - Meyve ağırlığından sorumlu 6 lokusun 6 farklı kromozom üzerinde bulunduğu,
  - Çözünebilir katı madde ile ilgili 4 lokusun 5 farklı kromozom üzerinde bulunduğu,
  - Asidite ile ilgili 5 lokusun ise 4 farklı kromozom üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Tarımsal açıdan nemi

- Tarımsal nemi olan kalıtımlal özellikler için QTL'lerin yerlerinin tayini, seçilimin etkinliğini artırır.
- Bu süreç gelecekteki genetik manplasyonlara ve organizmalar arasındaki gen transferlerine kapı açar.
- Bu haritalama teknikleri, 1990'larda genetik mühendisliğinde rutin çalışmalarda önemli bir araç haline gelmiştir.